№ 21 Փետրվարի 6 (18) 1881 Փետրվարի 6 (18) № 21

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրք կառավարութեան վարմունքը:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ Աստրախանից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Անգլիա: Կոմս Մօլտկէի նամակը: Արտաքին լուրեր:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Բանասիրական: Դաւիթ բէկ:

ԹԻՒՐՔ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՄՈՒՆՔԸ

—

Անգլիական «Daily News» լրագիրը գրում է հետևեալը Հայաստանի մասին:

«Թէև ճշմարիտ չէ այն լուրը թէ թիւրքաց Հայաստանում ապստամբութիւն է սկսվել, բայց թիւրք կառավարութեան վարմունքը այդ երկրում կարծես դիտմամբ ամեն բան անում է, որպէս զի անպատճառ ոտքի հանէ ժողովուրդը: Այժմ կառավարութիւնը բազմաթիւ չէրքէզներ է բերում և մոցնում է նրանց այդ նահանգի ժանդարմիայի մէջ, աշկարայ կերպով յայտնելով որ իբր թէ այդ գազանների պարտաւորութիւնն է լինելու երկրի մէջ կարգ ու կանոն պահել: Յայտնի է, որ մինչև ցարդ տիրում էր կարծիքների մի նշանաւոր տարբերութիւն Հայաստանում բնակվող հայ, քիւրդ և տաճիկ բնակիչների թիւի նկատմամբ: Այժմ երևում է, որ թիւրք կառավարութիւնը որոշել է այդ խնդիրը իր համար մի շատ նպաստաւոր և օտարոտի կերպով լուծելու: Նա մոցնում է այդ նահանգի մէջ Անդրկովկասից, մանաւանդ Դարսի կողմերից գաղթող բազմաթիւ մահմետականներին, այնպէս որ մուսուլմանների թիւը պիտի էականապէս աճի:»

«Հայոց պատրիարքը, շարունակում է անգլիական լրագիրը, մարդիկ էր նշանակել, որ մօտաւորապէս իմանային Հայաստանի այլ և այլ ցեղերին պատկանող բնակիչների թիւը. սակայն թիւրքաց կառավարութիւնը կալանաւորել է այդ անձանց և իրան սեփականացրել է նրանց բոլոր թղթերն ու հաշիւները: Այդ տեսակ տկար միջոցներով Ր. Դուռը ձգտում է ցոյց տալ, որ Հայաստան բառը պէտք է աշխարհագրական քարտէզներից քերվի և նրա տեղ Քուրդիստան բառը դրվի: Մինչև անգամ Կ. Պօլսում արգելվել են այն ամեն պատկերները, որոնք ներկայացնում էին հայոց նախնի քաջերին և թագաւորներին, և դրանց ծախողներից էլ ոմանք բանտարկվեցան կառավարութեան հրամանով: Եթէ Հայաստանում ապստամբութիւն չէ ծագում, վերջացնում է անգլիական «Daily News» լրագիրը, դա բնաւ նրա համար չէ որ ապստամբվելու պատճառ չը կայ:»

Անգլիական նշանաւոր լրագրից թարգմանած այդ յօդուածին մենք մեր կողմից ոչինչ չունենք այստեղ աւելացնելու, այն աստիճան պերճախօս է ինքն յօդուածը:

Այդ տեղեկութիւնների առիթով մենք յոյս ունենք մի այլ անգամ դարձեալ խօսելու, իսկ այժմ այսքան կասենք միայն, որ թիւրքաց կառավարութիւնը հակառակ Սան-Ստեֆանոյի դաշնագրի և Բերլինի կօնգրեսի պահանջներին, ոչ թէ միայն չէ աշխատում մոցնել բարենորոգումներ Հայաստանում, բայց ընդհակառակն Հայաստան բառը մի տեսակ սարսափելի ուրուական համարելով իր քաղաքական ամբողջութեան համար, ամեն միջոցներ է գործ դնում, որպէս զի ջնջի Հայաստանի երեսից հայերի անունը, մի և նոյն ժամանակ աշխատելով բնակեցնել հայերի մէջ մահմետական բազմաթիւ տարր, նպատակ ունի ցոյց տալ Եւրոպային, որ Հայաստանում, որտեղ հայեր չը կան, այլ միայն մահմետականներն են բնակվում, հարկ չը կայ մոցնել որ և է վերանորոգութիւններ և իրագործել ինքնավարութիւն յատկապէս հայերի համար:

Թիւրքիայի այդ վարմունքի դէմ թիւրքաց հայերը երկու միջոցներ ունեն միայն: Որովհետև Թիւրքիան իր գործունէութեան մէջ հիմնվում է բուն կրօնական սկզբունքի վրա, դէմ դնելով Հայաստանի քրիստոնեաներին մահմետական տարրը, այդ պատճառով թիւրքաց հայերը իրանց ձգտումների մէջ Հայաստանի ինքնավարութեան գործին հասնելու համար, պէտք է միանան իրանց երկրի բոլոր մնացած քրիստոնեաների հետ, որ-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

ԺԴ.

Նոյն աւուր գիշերային պահուն ծերունի ներքինապետը դարձեալ վրդովված կերպով մտաւ Սիւրիի վրանը: Նա պատմեց, որ խանից սաստիկ յանդիմանութիւն ստացաւ, թէ ինչու նա պահում է իր մօտ մի քրիստոնեայ պատանի, նրան տեղ է տուել իր վրանում, նրա հետ միասին ուտում է, խմում է, քանի որ այդ հակառակ է մահմեդականների սովորութիւններին, և մանաւանդ անվայել է մի ներքինապետի, որ անդադար կանանոցի հետ յարաբերութիւն ունի:

—Ես չեմ հասկանում, այստեղ ինչ մի անվայել բան կայ, հարցրեց Սիւրին, կտրելով ծերունու խօսքը:

—Անվայելն այն է, որ քրիստոնեան իմ վրանում ապրելով, կարող էր պղծել ինձ, իսկ ես նրանից պղծված լինելով, կարող էի միւս մահմեդականներին պղծել, պատասխանեց ծերունին, ինքն էլ ծիծաղելով իր խօսքերի վրա:

Խօսակցութիւնը այն տաթևացի պատանու մասին էր, որ խանի վրանի առջև կատարված եղերական ողջակէզի ժամանակ, դուրս պրծաւ բոցերի միջից, ուր նրա ծնողները, ձեռքները դէպի երկինք բարձրացրած, «գթութիւն» աղաղակելով, այրվում էին: Ծերունի ներքինապետը վեր առեց իր մօտ չնչասպառ, կիսախանձ պատանուն և այն օրից դարմանում էր նրա մարմնի այրված տեղերը: Արտաքին վէրքերի բժշկութեան արհեստը խիստ սովորական լինելով պարսիկների մօտ, ներքինապետը բաւական հմուտ էր նրա մէջ: Այս պատճառով պատանու առողջանալը շատ չուշացաւ: Բայց ծերունին հաւատացնում էր, որ նա դեռ շատ տկար է, և դեռ երկար ժամանակ պէտք է պառկած մնայ անկողնի մէջ, որովհետև նրանից պահանջում էին, որ պատանուն մահմեդականացնէ: Նա օրըստօրէ յետաձգում էր նրանց պահանջը, զանազան պատճառներ բերելով: Բայց մէլիք Ֆրանգիւլի մահմեդականութիւն ընդունելու օրը, երբ պարսիկների մոլեռանդութիւնը աւելի գրգռված էր, այլ ևս ծերունուն հանգստութիւն չէին տալիս, մինչև անգամ խանից սաստիկ յանդիմանութիւն ստացաւ:

—Պէտք է նրան այստեղից հեռացնել, ասաց տիկինը տխուր ձայնով:

—Ես էլ այսպէս եմ մտածում, պատասխանեց ծերունին,—և այդ մասին բոլոր պատրաստութիւնները տեսնված են: Բայց մի բան ինձ սաստիկ դժուարութիւն է պատճառում:

—Ի՞նչ բան:

Ծերունին պատմեց, թէ պատանին բաւական վայելչահասակ և գեղեցկադէմ է, թէ նրան տեսնողները անդադար կրկնում էին, որ այդ պատանին շատ յարմարութիւններ ունի խանի մանկլաւիկների կարգը մտնելու և խանին սպասաւորութիւն անելու, քան գիւղումը գութան վարելու: Այդ տեղեկութիւնները մինչև անգամ հասցրել են խանի ականջին: Նա միանգամ հրամայեց, թէ կամենում է տեսնել պատանուն, բայց ծերունին նրան խաբեց, ասելով, թէ նա հիւանդ է, տեղից շարժվել չէ կարողանում:

—Այժմ ես մտածում եմ, առաջ տարաւ ծերունին,—եթէ պատանուն փախցնելու լինեմ սեր կողմերը, կամ ուղարկելու լինեմ նրան Տաթև, անպատճառ կը գտնեն նրան և յետ կը բերեն, որովհետև այդ բոլոր տեղերը խանի ձեռքը կը հասնի: Հարկաւոր է նրան մի այնպիսի երկիր ուղարկել, որ խանի իշխանութիւնից դուրս լինի:

—Ուղարկեցէք Էջմիածին, այնտեղ օսմանցիներ են տիրում, պատասխանեց տիկինը:

—Այնտեղ նոյնպէս յարմար չէ, մի գազանի ձեռքից ազատելով, միւս գազանների ձեռքը պիտի գցեմ: Պէտք է մի քրիստոնեայ տէրութեան մէջ ուղարկել և Վրաստանից աւելի յարմարը չը կայ:

—Այդ լաւ էք մտածել, բայց այնտեղ ո՞ւմ մօտ կուղարկէք: Նա այնքան մանուկ է, որ չէ կարելի առանց խնամակալի մի անծանօթ երկիր ուղարկել:

—Ես բոլոր պատրաստութիւնները կարգադրել եմ, տիկին, ծերունի Ահմէդը այնքան յիմար չէ, որ այդ բաները չը հասկանայ:

Եւ նա սկսեց պատմել իր կարգադրութիւնները, ասաց՝ երկու հաւատարիմ մարդիկ գիշերով կը տանեն պատանուն, կը հասցնեն Վրաստանի Մցխէթ քաղաքը: Այնտեղ ծերունի Ահմէդը ունի մի լաւ բարեկամ՝ հայազգի Օրբելեան իշխանին: Պատանուն կը յանձնեն նրան իր նամակի հետ, որի մէջ գրած է նրա հետ պատահած անցքերը, և խնդրում է առնել այդ անբախտ որբին իր խնամակալութեան ներքոյ: Ծերունին յոյս ունի, որ իշխանը ամենայն ուրախութեամբ կը կատարէ իր խնդիրքը, որովհետև անցեալ տարի, երբ նա գործով եկաւ խանի մօտ, ծերունին նրան մեծ ծառայութիւններ արեց, և իշխանը ասաց նրան. «երանի թէ, մի գործ պատահէր, ես կարողանայի քո պարտաւորութիւնից դուրս գալ»:

—Բայց ինչ կը պատասխանես դու, երբ պատանու անյայտանալուց յետոյ, քեզանից կը հարցնեն՝ ո՞ւր է նա:

—Ես մի քանի օր գաղտնի կը պահեմ նրա փախուստը, մինչև նա կանցնէ Վրաստանի հողի վրա, յետոյ պարզ կերպով կը յայտնեմ, թէ փախել է, բայց ես ինքս էլ չը գիտեմ, ուր է գնացել:

—Այդ բոլորը շատ լաւ է խորհված, ասաց տիկինը ուրախութեամբ,—բայց երբ մտադիր ես ճանապարհ դնել:

—Հէնց այս գիշեր. նա այժմ այնքան առողջ է, որ կարող է մի քանի օր ձիու վրա ճանապարհորդել:

—Ուրեմն ժամանակ կորցնել պէտք չէ, ասաց տիկինը շտապեցնելով,—բայց ես կը ցանկանայի այդ պատանուն տեսնել նախ քան նրա այստեղից հեռանալը:

Որովհետև կանանոցը բերել նրան անկարելի էր, վճռեցին, կէս գիշերին, երբ բոլորը քնած կը լինեն, տիկինը գնայ ծերունու վրանը և այնտեղ տեսնէ պատանուն:

Գիշերը սաստիկ մութ էր: Ամպամած երկնքից մի աստղ անգամ չէր երևում: Անտառի ծառերը շարժվում էին մեղմ քամուց, տարածելով իրանց շուրջը մի խորհրդաւոր, կախարդական սօսափիւն: Հովիւների վրաններից հեռու, մի ձորի մէջ գիշերային լռութիւնը ընդհատվում էր խուլ հեկեկանքով. մի պատանի, գլուխը դրած փոքրիկ բլրակի վրա, լաց էր լինում: Արտասուքը հեղեղի նման թափվելով նրա աչքերից, թրջում էր հողը, որից կազմված էր այդ բլրակը: Այստեղ թաղված էին դիակները այն թշուառների, որ բռնութեան, հարստահարութեան երեսից հալածված, իրանց անձերը այրեցին խանի դատարանի առջև: Ինքնակամ մահով նրանք բողոքեցին տիրող անարդարութեան, անգթութեան դէմ. իրանք մեռան, բայց անարդարութիւնը մնաց...

Պատանին լաց էր լինում, և կարծես, նրա աւելի... լեկոծված կուրծքից դուրս էին թռչում այս հառաչանքները. «Թող վկայ լինի հայրենիքի այդ սուրբ հողը, որ ծածկում է ձեր մարմինները, թող վկայ լինեն այդ անտառի ծառերը, որ տարածում են իրանց հովանին ձեր գերեզմանի վրա, թող վկայ լինեն հայոց լեռները և նրանց մէջ բնակվող բոլոր չար և բարի ոգիները, որոնք ականատես եղան ձեր տառապանքին, վերջապէս թող վկայ լինի այդ անգութ երկինքը, որ տեսաւ ձեզ կրակի բոցերի մէջ, որ հոտոտեց ձեր այրվող մարմիններից բարձրացած ճենճերային ծուխը և դարձեալ սառնասիրտ մնաց դէպի անմեղ զոհերի տանջանքը...—ես երդվում եմ, երդվում եմ հայ շինականի խրճթի օջախով, որ հանգած է բռնակալի ձեռքով, երդվում եմ հայ կը-

պէս զի քրիստոնեաների թւով գերազանցում են Հայաստանի մահմետականների թիւը, կամ թողնելով կրօնական տեսակէտը, և հիմնվելով ց ե ղ ա կ ա ն տեսակէտի վրա, ջանան ապացուցանել որ Հայաստանցի բնակիչների մեծ մասը ինչ կրօնի և պատկանէին նրանք՝ լուսաւորչականներ, կաթօլիկներ, բողոքականներ, յունադաւաններ և մահմետականների մեծ մասը (թէ քիւրդեր և թէ թիւրքեր), բոլորն էլ հայեր են, կամ հայից դարձածներ, հայոց ծագումի մարդիկ են: Ուրեմն Հայաստանին տրվելի ինքնավարութիւնը բոլորին էլ անխտիր կերպով անհրաժեշտ է, այդ նահանգի բոլոր բնակիչներն էլ մի և նոյն իրաւունք ունեն այդ ինքնավարութեան վրա, բոլոր հայաստանցիների էլ, թէ քրիստոնեաների և թէ մահմետականների շահերը այդ հարցի մէջ ընդհանուր են:

Ահա այն մեծ, թէև տարրական ճշմարտութիւնը, որ վերջապէս պէտք է հասկանան թիւրքաց հայերը և նրանց առաջնորդները և որին պէտք է ձգտեն ամեն ոյժով, ամեն միջոցներով:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԽԱՆԻՑ

—

Դեկտեմբերի 30-ին 80.

Կատարելով մեծ ուրախութեամբ ինձ վրա դրված յանձնարարութիւնը երկու տիկինների, այն է Եղիսաբէթ Պօպօվի և Օկսինիա Կազաչկօվի կողմից, ձեր խմբագրութեանը 84 րուբլ գումարը հասցնելու համար, որ հաւաքվեցաւ յօգուտ Վանի սովատանջների այդ երկու տիկինների ջանքերով, աւելացնում եմ որ ճանաչելով մեր քաղաքի հայ հասարակութեան անտարբերութիւնը դէպի ազգային գործերը, անկարելի է մեծ յարգանքով չը վերաբերվել դէպի պատւական երկու տիկինների կատարված գործը՝ փօստի ծախսը ես եմ յանձն առել: Ահա նուիրատուների ցուցակը: Մարտա Րօստօվանօվ 10 ր., Մագթաղինէ Ստեփանօվ 3 ր., Կատարինէ Թավրիզօվ 1 ր., Եղիսաբէթ Մուրադխանօվ 1 ր., Աննա Բալանդուզօվ 3 ր., Եղիսաբէթ Սաղրադօվ 3 ր., Մարգարիտ Րօստօվանօվ 7 ր., Մանուշակ Սունդուկօվ 5 ր., Օսաննա Ագանօվ 2 ր., Աննա Սունդուկօվ 2 ր., Մարիամ Աստուրօվ 3 ր., Օկսինիա Գալուստօվ 1 ր., Մելանիա Մալաֆէեվ 3 ր., Եղիսաբէթ Աթանասօվ 2 ր., Աննա Մելքումօվ 1 ր., Օկսինիա Մելքումօվ 1 ր.. Անյայտ 1 ր., Եղիսաբէթ Կիրէեվ 1 ր., Սարա Պօպօվ 1 ր., Անյայտ 50 կօպ., Մելանիա Սօլօվիեվ 50 կ., Անյայտ 1 ր., Մարիամ Աթաբէկօվ 5 ր., Մանուշակ Պապաեվ 3 ր., Սուսանա Արաբօվ 1 ր., Մարգարիտ Ջալաբօվ 1 ր., Ոսկի Ցաբրլկանտօվ 1 ր., Թագուհի Ցաբրիկանտօվ 1 ր., Եղիսաբէթ Իւզբաշեվ 1 ր., Անյայտ 3 ր., Աննա Բասինջագօվ 1 ր., Անյայտ 3 ր., Յովհաննէս Մասուռօվ 10 ր., Ուստինա Յարութիւնօվ 1 րուբլ: Ընդամենը 84 րուբլ:

Յովհաննէս Կիտաեվ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ՂԶԼԱՐԻՑ մեզ հաղորդում են, որ թեմական վերատեսուչ պ. Կաճկաճեանը հիւանդութեան պատճառով հրաժարական է տուել իր պաշտօնից:

—

Մեզ հաղորդում են ՄՕԶԴՕՔԻՑ, որ պ. Գանջումեանը մտադիր է իր հաշւով կառուցանել մի նոր շէնք տեղային օրիորդաց դպրոցի համար: Յարգելի պարոնը արդէն ստացել է դպրոցի, նահանգային արխիտեկտօրից կազմված և նահանգապետից հաստատված, թէ յատակագիծը և թէ նախահաշիւը: Ծախքը հասնում է 17,500 րուբլու: Դպրոցը կունենայ ընդարձակ դահլիճ, որը մի և նոյն ժամանակ կը ծառայէ թատրոնական ներկայացումների համար:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ րէալական դպրոցի հայ աշակերտներից մէկը մեզ հաղորդում է. «Չը նայելով, որ մենք կրօնի դասատու ունենք, չը նայելով, որ նա ռոճիկ է ստանում, բայց ահա ամբողջ երկու ամիս է, որ աշակերտները նրա երեսը տեսած չեն, թէև տէր հայրը ոչինչ պատճառ չունէր դասերից յետ ընկնելու: Կառավարութեան դպրոցներում առհասարակ մեր կրօնուսոյցների և հայոց լեզուի ուսուցիչների անփոյթութիւնը դէպի իրանց յանձն առած պարտականութիւնները աւելի ևս չարժում են հայ աշակերտների արհամարհանքը դէպի իրանց մայրենի լեզուն և դէպի իրանց կրօնը, քան թէ մի ուրիշ պատճառ:»

—

Լսում ենք, որ Սուրբ Սարգսի եկեղեցում նոյնպէս գողեր են մտել: Թէև այդ երկու շաբաթվայ մէջ մի քանի եկեղեցիներ կողոպտվեցան, բայց դարձեալ մեր եկեղեցիների երէցփոխանները չեն մտածում եկեղեցիները օրինաւոր պահպանութեան տակ դնելու և թողել են ծերունի մզդսիների հսկողութեանը: Ի՞նչ երաշխաւորութիւն կայ, որ այդ աւազակները ընտանի գողեր չեն:

—

«Кавказскій Курьеръ» լրագիրը հաղորդում է իբրև լուր, որ ԹԻՖԼԻՍԻ քաղաքային գանձարանը վերաքննող յանձնաժողովը մի քանի անկարգութիւններ է գտել: 1) Քաղաքային գանձարանի սունդուկի մէջ, որ կնքած էր առաջուց, փող կար 6,722 ր. 20 կ., 2) գանձապետի չը կնքված սեղանի մէջ գտնվեցաւ 3005 ր. 3) Թիֆլիսի գանձատանը պահված արկղի մէջ 113,140 ր. 46 կ., և Թիֆլիսի առևտրական բանկի մէջ 85,876 ր. 44 կ.: Թէ արդեօք այսքան դրամ պէտք է լինէր գանձարանի մէջ, այդ կերևայ հաշւապահական թղթերից: Յանձնաժողովը դեռ չէ քննել այդ թղթերը, այլ բաւականացել է նայելով գանձարանական օրագիրը, որ կազմված է գ ա ն ձ ա ր ա ն ը կ ն ք ե լ ո ւ ց յ ե տ ո յ: Մի և նոյն ժամանակ փողի մի մասի տեղ ներկայացրել է զանազան անձանց մի մեծ ցուցակ, որոնք զանազան ժամանակներում բռնացել են մօտ 18,000 ր.: Այդ փողերը տուած են վարչութեան մէջ ծառայողներին: Երևում է, որ մի անձին տուած է 750 ր., միւսին 720 ր., երրորդին 660 ր., չորրորդին 570 ր. և այլն և առանց մուրհակների կամ ստորագրութեան: Բացի այդ յայտնվեցաւ, որ քաղաքային գանձարանը երբէք չէ ենթարկվել յանկարծակի քննութեան, իսկ անցեալ 1880 թ. նոյեմբերից ամսական սովորական քննութիւններ էլ չեն եղել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ

—

Լրագիրները հաղորդում են հետևեալ տեղեկութիւնները: Յունվարի 31-ին ըսկսված համայնքների ժողովի նիստը տևեց մինչև փետրվարի 2-ի առաւօտեան 9 ժամը: Այս ժամանակ ժողովը չափազանց անկարգ տեսք ունէր. յատակի վրա թղթերի և նամակների փաթեթներ էին թափված, իրլանդական պատգամաւորների նստարանների վրա ածված էին լրագրական յօդուածներ և այլ նիւթերը, որոնց նրանք գործ էին ածում վիճաբանութիւնները երկարացնելու համար: Ժողովի մէջ հազիւ 40 անդամ էր գտնվում: Ժամի 9-ին եկաւ Գլադստօն, որին ծափահարութիւններով ողջունեցին: Այդ ժամանակ խօսում էր իրլանդական պատգամաւոր Բիգգեր, որ հաւատացնում էր, թէ Իրլանդիայի մէջ կատարված անկարգութիւնները չափազանցեցրած են: Ժամի 9-ին ներկայացաւ ժողովի սպիկեր և տեսնելով, որ խօսողը չափազանց երկարացնում է իր ճառը, յայտնեց, որ այլ ևս թոյլ չի տայ շարունակել վիճաբանութիւնները: Այդ ժամանակ պատգամաւորները նորից եկան և դահլիճը լցվեցաւ: Սպիկեր դիմեց ժողովին հետևեալ ճառով: „Իրլանդիայի մէջ անձնականութիւնը և գոյքը պահպանելու մասին առաջարկութեան օրակարգից դուրս քննելու հարցը արդէն 5 օր է, ինչ վիճաբանվում է և այժմեան նիստը 40 ժամ է շարունակվում:

նոջ և հայ աղջկայ պատուով, որ բռնաբարված է մահմեդականի կրքերով, երդվում եմ հայ երկրագործի արօրով և քրտինքով, որոնց վաստակը հարստահարվում է, երդվում եմ հայրենիքի սուրբ փէշատակով, որ օտարի լծի տակ ճնշվում է,—վերջապէս երդվում եմ այդ գերեզմանով, որ ամփոփում է ձեր անմեղ մարմինները, ես պիտի վրէժխնդիր լինեմ... պիտի վրէժխնդիր լինեմ չարութեան, անարդարութեան և բռնութեան դէմ: Այս րօպէից հանդիսաւոր ուխտ եմ դնում կռուել և մինչև մահ կռուել հայրենիքի ազատութեան համար: Այն օրը ձեր ոսկերքը կը հանգստանան այդ մթին գերեզմանի մէջ, երբ ազատութեան շունչը խաղաղ, կենսաբեր ոգւով կը փչէ նրա վրայով»....

Այդ խօսքերից և ոչ մէկը չարտասանեց պատանին: Միայն նրա սիրտը անգիտակցաբար լցված էր այդ զգացմունքներով: Հօր և մօր, ազգականների և բարեկամների հոգիները նոյն գերեզմանի խորքից ներշնչում էին նրա մէջ այդ մտածութիւնները: Նա այնքան մանուկ չէր, որ զգացած չը լինէր բռնակալ ձեռքի դառն հարուածները: Նրա մարմնի վէրքերը դեռ ոչ բոլորովին բուժված էին, իսկ սիրտը լի էր վրէժխնդրութեան դառնութեամբ:

Նա վերջին անգամ համբուրեց գերեզմանը և վեր բարձրացաւ:

—Մնաս բարեաւ, սիրելի մայր,—մնաս բարեաւ, սիրելի հայր,—մնացէք բարեաւ, սիրելի բարեկամներ, ասաց նա և հեռացաւ:

Ներքինապետի վրանում Սիւրին վազում սպասում էր պատանուն: Ծերունի Ահմէդը շատ անհանգիստ էր նրա բացակայութեան համար: Այնքան օրեր պատանին ապրում էր նրա վրանում, խիստ սակաւ անգամ էր պատահել, որ նա մի ուրիշ տեղ գնացած լինէր: Այժմ ուր պիտի գնացած լինէր: Ոչ ոք չը գիտէր: Ներքինապետի ծառաներից ոչ մէկը չէր տեսել նրան վրանից դուրս գալու ժամանակ:

Վրանի վարագոյրները իջեցրած էին: Տիկինը միայնակ նստած էր այնտեղ, իսկ ծերունի ներքինապետը կանգնած էր նրա սպասում: Երկուսի մէջ ևս տիրում էր մի տեսակ լարված լռութիւն. երկուսն էլ անհանգիստ էին այն մտքով, թէ ինչ եղաւ պատանին: Հեռու, անտառի մէջ թէ ձիաները, թէ մարդիկը պատրաստ էին, որ նրան պիտի տանէին: Գիշերը անցնում էր. պէտք էր շուտով ճանապարհ ընկնել, որ մինչև լուսանալը կարողանային բաւական հեռացած լինել խանի կացած տեղի սահմաններից:

—Ի՞նչ եղաւ, հարցրեց տիկինը անհամբերութեամբ.—ես կասկածում եմ, որ նրա հետ մի վտանգ պատահած լինի:

—Այստեղ ամեն բան կարող է պատահել, տիկին, պատասխանեց ծերունին շւարած կերպով.—այստեղ ծիտն էլ իր բոյնի մէջ ապահով չէ:

Լսելի եղաւ շան հաչելու ձայնը: Ծերունին դուրս գնաց: Մի քանի վայրկեանից յետոյ նա վերադարձաւ ուրախ դէմքով, իր հետ բերելով պատանուն: Բայց վերջինիս գունաթափ դէմքը չէր ցոյց տալիս որ և իցէ ուրախութիւն. խորին տխրութիւնը նկարված էր նրա խոշոր, սևորակ աչքերի մէջ: Տիկինը տեսնելով գեղեցիկ, վայելչահասակ պատանուն, բոլորովին զմայլեցաւ. նրա քնքոյշ, սիրող սիրտը լցվեցաւ այն քաղցր զգացմունքով, որ տիրում է հարազատ քրոջ սրտին, երբ նա առաջին անգամ տեսնում է կարօտած եղբօրը, երկար տարիների անջատումից յետոյ:—«Որքան սիրուն է, որքան մեծացել է իմ եղբայրը», ասում է նա և փաթաթվում է նրա պարանոցին:

Զգացմունքի այդ տեսակ արտայայտութիւններ տեղի չունեցան: Պատանին տիկնոջ ոչ եղբայրն էր և ոչ ազգականը, այլ մի որբ, հայրն ու մայրը կորցրած տղայ, որ ինքն էլ մի բախտով ազատված էր նոյն կրակի բոցերից, որ այրեցին նրա ծնողներին: Պատանու այդ վիճակը ազդում էր տիկնոջ մէջ ցաւակցութիւն, մաքուր սիրոյ հետ խառնված:

—Ի՞նչպէս է անունը, հարցրեց նա, դառնալով դէպի ներքինապետը:

—Դաւիթ ձեր ծառայ, պատասխանեց ծերունին:

—Դաւիթ, բացականչեց տիկինը խորին տհաճութեամբ, կարծես ափսոսելով, որ մի այդպիսի գեղեցիկ, անարատ պատանին կրում էր իր չարագործ հօր անունը:

Բայց մանկահասակ Դաւիթը մնացել էր բոլորովին զարմացած, ամօթխածութիւնից չը գիտէր ինչ անել, երբ նկատում էր՝ մի նազելի, չքեղ կերպով հագնված կին նրա վրա ուշադրութիւն էր դարձնում: Այդ կինը, անտարակոյս, խանի հարեմներից մէկը պէտք է լինէր: Բայց միթէ պարսիկ կնոջ մէջ կարող էին լինել այն ասիլեան քնքոյշ զգացմունքներ դէպի մի անբախտ հայ պատանի:—Այդպէս էր մտածում նա, երբ ծերունի ներքինապետը ասաց նրան, թէ տիկինը քրիստոնեայ է, և յայտնեց նրա ում աղջիկ լինելը:

Կարծես, մի սուր ցցեցին պատանու սրտի մէջ. նա լսեց այն մարդու անունը, որ իր հօր, իր մօր, իր ազգականների դահիճն էր, իսկ այդ նազելի կինը—նրա աղջիկը: Տիկնոջ բոլոր արժանաւորութիւնները, որ այնքան յարգելի էին երևում նրա աչքում, իսկոյն կորցրին իրանց նշանակութիւնը: Պատանին այժմ նայում էր նրա վրա, որպէս մի թշնամու վրա, որին պատրաստ էր պատառատել: Նա երեսը շուռ տուեց և կամենում էր դուրս գալ վրանից:

—Հասկանում եմ քո արդար վրդովմունքը, ազնիւ պատանի, ասաց տիկինը, նրա ձեռքից բռնելով.—բայց անբախտ աղջիկը ինչով է յանցաւոր, որ քաւէ չարագործ հօր մեղքը... Ես հաւատում եմ Աստուծոյ արդարադատութեանը, և յոյս ունեմ, որ այդ բոլոր չարիքներին հատուցում կը լինի. նեղեալները կը վայելեն ազատութիւն, իսկ նեղիչները սոսկալի դատապարտութիւն...

—Ո՞ր աշխարհում, հարցրեց պատանին, դեռ ոչ բոլորովին հանգստացած լինելով իր վրդովմունքից:

—Այս աշխարհում, պատասխանեց տիկինը մարգարէական եղանակով.—դառնութեան բաժակը մինչև բերանը լցված է... մի կաթիլ ևս, —ահա նա կը թափվի...

—Հաւատում եմ ձեր գուշակութեանը, տիկին, պատասխանեց պատանին ոգևորութեամբ, և բռնելով նրա աջը, սեղմեց իր շրթունքի վրա:—Դուք կրկնում էք մի և նոյն խօսքերը, որ մի քանի րոպէ առաջ ես լսեցի իմ անբախտ ծնողների գերեզմանից: Այնտեղից մի ձայն նոյնպէս ասում էր, թէ «դառնութեան բաժակը լցված է»... Ես լսեցի կոչող ձայնը և ուխտեցի մինչև մահ կռուել անարդարութեան դէմ:

Եւ իրաւ, պատանուն այնպէս էր թւում, որ այդ խօսքերը նա առաջին անգամ չէր լսում. թէ նա լսեց այն ժամանակ, երբ ինքը հոգեկան դառն խռովութեան մէջ, ընկած ծնողների հողադամբարանի վրա, տխուր և ցաւալի կերպով արտասուք էր թափում: Այժմ նոյնը լսում էր բարեսիրտ կնոջ բերանից:

Ծերունի ներքինապետը ակնարկեց, թէ պատանին ուշանում է, թէ ժամանակ է ուղևորվելու: Բայց տիկինը բոլորովին յափշտակված էր նրա խօսքերով. «ես ուխտեցի մինչև մահ կռուել անարդարութեան դէմ»... Ի՞նչն էր ներշնչել այդ վրէժխնդրական զգացմունքը նրա մանուկ սրտի մէջ, ծնողների ցաւալի մա՞հը, թէ ընդհանուր ժողովրդի անբախտ դրութի՞ւնը: Այդ միտքը սաստիկ հետաքրքրում էր վհատալի տիկնոջը: Նա ցանկանում էր խօսել, երկար խօսել վաղահաս ցաւերով տանջված այդ պատանու հետ, ցանկանում էր շօշափել նրա կոտրած սրտի բոլոր թաքնված վէրքերը. բայց ներքինապետը դարձեալ շտապեցրեց, թէ ժամանակը անցնում է, թէ պէտք է շուտով ճանապարհ դնել նրան:

—Քո ուխտը՝ կռուել անարդարութեան դէմ, ասաց տիկինը բռնելով պատանու ձեռքը,—պէտք է լինի ամեն մի հայ մարդու ուխտը, որ

Աննշան փոքրամասնութիւնը աշխատում է երկարացնել վիճաբանութիւնները ժողովի կամքի հակառակ։ Այդպիսի դժուար դրութիւնը պահանջում է, որ սպիկերը և ժողովը խառնուեն գործի մէջ։ Երեւում է, որ մեր սովորական կանոնադրութիւնը անբաւականացուցիչ է վիճաբանութիւնները կանոնաւորելու համար։ Այդ նշանաւոր առաջարկութիւնը, որ յիշված էր գահական ճառի մէջ և որ երկրի ապահովութեան համար անհրաժեշտ է համարված ժողովի մեծամասնութենից, յետաձգվում է աննշան փոքրամասնութեան շնորհիւ, որ այդ նպատակին հասնելու համար դիմում է ժողովի համար վիրաւորեցուցիչ միջոցներին։ Համայնքների ժողովի արժանաւորութիւնը, պատիւը և հեղինակութիւնը պահանջում են, որ այդ գործին վերջ դնվի։ Այժմեան կանոնադրութիւնը այդ կողմից արգելում է ժողովին կատարել իր կամքը, ուրեմն անհրաժեշտ է դիմել մի նոր, բացառական միջոցի։ Իմ կարծիքով, ես կատարած կը լինեմ ժողովի կամքը և կը ստանամ նրա հաւանութիւնը, եթէ խնդրեմ կընդհատեմ վիճաբանութիւնները և կառաջարկեմ անյապաղ սկսել քուէարկութիւն։ Ես առաջարկում եմ ժողովին, որ նա միջոցներ գտնէ վիճաբանութիւնների կանոնաւորութիւնը ապահովելու համար, կամ աւելացնէ իր սեփական հսկողութիւնը, կամ աւելի մեծ իշխանութիւն տայ իր նախագահին։“ Այդ խօսքերից յետոյ սպիկեր սկսեց ձայներ հաւաքել և կառավարչական առաջարկութիւնը ստացաւ 164 ձայն 19-ի դէմ։ Այնուհետև իրլանդացի պատգամաւորները բաւական ժամանակ կանչում էին „իսկ պատգամաւորների արտօնութիւնները“ ու մի առ մի դուրս էին գնում դահլիճից, հեգնութեամբ սպիկերին գլուխ տալով։ Առհասարակ ժողովը աւելի նեղացաւ այդ անցքից, քան թէ ուրախացաւ։ Բոլոր ժամանակը մինչև այդ գործողութիւնը կատարվում էր, սպիկեր ոտքի վրա կանգնած էր։

Այնուհետև սկսեցին կարդալ Ֆօրստերի առաջարկութիւնը, որի երկրորդ ընթերցանութիւնը նշանակվեցաւ կէսօրին։ Առաջ քան թէ նախագահը յայտնեց նիստի ընդհատումը, Գլադստօն սկսեց խօսել։

„Պարլամենտական վիճաբանութիւնները կանոնաւորելու համար, ասաց նա, ես մտադիր եմ հետևեալ առաջարկութիւնն անել. Եթէ կառավարութիւնը մի առաջարկութիւն կանի, որի քննելը անհրաժեշտ է պետական գործերի դրութեան պատճառով, եթէ սպիկերի առաջարկութեամբ 40 անդամներ այդ հարցի վճռելը անհրաժեշտ կը համարեն, սպիկեր իրաւունք կունենայ անյապաղ քուէարկութիւն սկսել, առանց վիճաբանութիւնների։“

ԿՈՄՍ ՄՕԼՏԿԷԻ ՆԱՄԱԿԸ

Լրագիրների մէջ տպված կոմս Մօլտկէի նամակից, որի մասին „Մշակի“ անցեալ համարներից մէկի մէջ տեղեկութիւն տուինք ընթերցողներին, հետևեալ քաղուածքներն ենք անում։ ,,Ամենից առաջ, գրում է կոմսը, ես գնահատում եմ այն մարդասիրական ձգտումները, որոնց նպատակն է պատերազմից առաջացած դժբաղդութիւնների առաջն առնել։ Յաւիտենական խաղաղութիւնը մի ցնորք է և գեղեցիկ ցնորք չէ։ Աստուծոյ ստեղծած աշխարհի համար պատերազմը անհրաժեշտ մի պայման է։ Պատերազմը զարգացնում է մարդկային ամենազնիւ ձգտումները՝ քաջութիւնը, անձնազոհութիւնը, հաւատարմութիւնը և պարտաճանաչութիւնը։ Զինուորը զոհում է իր կեանքը։ Ես համաձայն եմ, որ մարդկութեան բարք ու վարքի նրբութիւնը պէտք է ազդէ նոյնպէս և պատերազմելու եղանակի վրա։ Բացի այդ վարք ու բարքի նրբութիւնը կարող է հասցնել այն նպատակին, որին անկարելի է հասնել պատերազմական միջազգային օրէնսդրութեան օգնութեամբ։ Մարդկութեան աջողութիւնը պատերազմելու եղանակի մէջ նոյն նրբութեան հետևանքն է։ Համեմատեցէք երեսնամեայ պատերազմները այժմեան պատերազմների հետ։ Ընդհանուր պարտադիր զինուորագրութեան օգնութեամբ զօրքերի մէջ մտնում են լուսաւորված մարդիկ։ Դա մեծ առաջադիմութիւն է։“ Այնուհետև Մօլտկէ նկատում է, որ պատերազմի ամենամեծ բարութիւնը նրան արագութեամբ կատարելն է։ Այդ նպատակի համար կարելի է բոլոր միջոցները գործ դնել, բացի կատարելապէս վատերից։ Պատերազմը աջողեցնելու համար պէտք է վնասել թշնամի կառավարութեան, բոլոր միջոցներին, ֆինանսներին երկաթուղիներին, պահեստներին և մինչև անգամ նրա հեղինակութեանը։ Այսպիսի եղանակով կատարեց Գերմանիան իր վերջին պատերազմը Ֆրանսիայի հետ։ Պատերազմի բաղդը երկու ամսվայ մէջ որոշվեցաւ և նա զայրացած բնաւորութիւն ստացաւ միայն այն ժամանակ, երբ Ֆրանսիական ազգային կառավարութիւնը վճռեց շարունակել պատերազմը էլի չորս ամիսներ։ Վերջը կոմս Մօլտկէ նկատում է, որ եթէ բոլոր պետութիւնները կընդունեն Ժեներին, հիւանդներին և առողջապահական կանոններին վերաբերեալ առաջարկութիւնները միջազգային ինստիտուտի կողմից, դա էլ մեծ առաջադիմութիւն կը լինի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Բարտելեմի Սէնտ-Իլերի ասած ճառի մասին որ արդէն յայտնի է «Մշակի» ընթերցողներին, «Temps» լրագիրը յայտնում է հետևեալ կարծիքը, որ գրեթէ չէ զանազանվում հանրապետական միւս լրագիրների հայեացքներից։ Մենք չենք կարող հաւանութիւն չը տալ արտաքին գործերի մինիստրին, նկատում է լրագիրը, այն բանի համար, որ նա սկսեց պաշտպանել իր նախորդների գործունէութեան եղանակը։ Մենք չենք մեղադրում մինիստրին որ նա ինքնուրոյն կերպով մեկնեց Բերլինի կոնֆերենցիայի վճիռները։ Այդ մեկնութիւնները եթէ մի կողմից չեն համապատասխանում կոնֆերենցիայի վճիռներին, գոնէ ապացուցանում են մինիստրի ցանկութիւնը աշխատել, որ Ֆրանսիան այսուհետև վտանգաւոր միջոցների չը դիմէ։ Ցաւալի է, որ մինիստրը աւելի եռանդով չը պնդեց և չը պաշտպանեց այդ կէտը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 4 փետրվարի։ Տեղական առաջնորդները Մերվի մէջ խորհրդակցեցին և վճռեցին ռուսներին չափազանց ընդդիմադրել։ Պատերազմական բոլոր ոյժերը կենտրոնացրած են Տեղան անցնելուն արգելելու համար, որտեղ հասաւ Մախդումղուլի-խան։ 5000 տեկինցիներ և 30 առաջնորդներ Մերվից Կանդահար ուղևորեցան օգնութիւն խնդրելու համար։ Գեներալ Սկօբոլեվ մտադիր է պարսից հողով անցնել։ Լուր է տարածված, որ Թիւրքմենները մտադիր են գետի ընթացքը փոխել դէպի արևելք, Մերվի ուղղութեամբ, հակառակորդին ջրից զրկելու համար։

ԿԻԵՎ, 4 փետրվարի։ Երէկ նահանգական դատարանի մէջ վերջացաւ հրէաների գործը կալուածատէր Պօդգօրսկու մուրհակները 300,000 ր. գումարի կեղծելու մասին։ Գործը քննվում էր չորս օր։ Բոլոր վեց մեղադրվածներն էլ երդվեալ դատաւորներից մեղաւոր են յայտնված, երկուսի պատիժը մեղմացրած է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 4 փետրվարի։ Կալանաւորված է գաղտնի պօլիցիայի գործակատարը, որի եւ և մօտից գրքի մէջ նշանակված էր ամսական մուտք 150 ր.։ Նա խոստովանվեցաւ, որ նիհիլիստներից փող էր ստանում փոքրիկ ծառայութիւնների համար։ Գործակատարը համաձայն չէր յեղափոխականների հաղորդութիւնների հետ իր գաղափարների ձևի մասին։ Նրա դէմ ծանր մեղադրանք կայ յեղափոխականներից կաշառվելու վերաբերութեամբ։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

մտածում է հայրենիքի փրկութեան համար։ Դու, գուցէ քո ծնողների ցաւալի վախճանից դրդված, ուխտեցիր վրէժխնդիր լինել բռնութեան դէմ,—բայց մտածիր, որ ամբողջ հայ ժողովուրդը այրվում է, խորովվում է, ոչնչանում է նոյն բոցերի մէջ, որ լափեցին քո անբախտ ծնողներին, նոյն բոցերի մէջ, որոնց միջից դու մի բարի բախտով դուրս պրծար։ Նոյն բոցերը թողեցին քո մարմնի վրա բռնութեան ձեռքի անջնջելի դրոշմը, ամեն անգամ, երբ կը նայես նրա վրա, յիշիր, որ դա քո ուխտադրութեան կնիքն է, յիշիր, որ դու չարաչար կը մեղանչես Աստուծոյ և քո ծնողաց հոգիների առջև, եթէ չը կատարես այն սուրբ խոստումնքը, որ ուխտեցիր նրանց գերեզմանի վրա։

Պատանին լռութեամբ լսում էր տիկնոջ խրատները, որպէս մի ուխտաւոր, որ խորին ջերմեռանդութեամբ լսում է քրմուհու պատգամները։ Տիկինը յայտնեց, թէ զանազան տխուր հանգամանքներ ստիպում են առժամանակ հեռացնել նրան հայրենի երկրից, և ծերունի ներքինապետի հետ խորհելով, վճռվեցաւ նրան ուղարկել Վրաստան։ Պատանին յանձնարարական նամակներ կը տանէ իր հետ և այնտեղ թէ խնամակալութիւն և թէ պաշտպանութիւն կը գտնէ մի հայազգի իշխանից, որը բարձր պաշտօն է վարում վրաց թագաւորի մօտ։ Տիկինը խոստանում է միշտ և ամեն ժամանակ օգնել պատանուն, որը համարձակ կարող է դիմել իրան, եթէ որ և իցէ բանի մէջ պէտք կունենայ։

—Առ այժմ, վերջացրեց նա իր խօսքը,—ես իմ օրհնութեան հետ կարող եմ տալ քեզ այդ փոքրիկ քսակը, որը գուցէ հարկաւոր կը լինի քեզ քո պանդխտութեան մէջ։

—Ինձ բաւական է ձեր օրհնութիւնը միայն, պատասխանեց պատանին, հրաժարվելով ընդունել քսակը.—իմ ծերունի հայրը հոգացել է բոլորը, ինչ որ պէտք է իմ ճանապարհորդութեան համար։

Վերջին խօսքերով նա ակնարկում էր ծերունի ներքինապետի վրա, որին իր հայր էր կոչում, որի երախտիքը իր կեանքի պահպանութեան համար երբէք մոռանալ կարող չէր։ Բայց տիկինը դարձեալ ստիպեց նրան ընդունել քսակը, որը չը մերժեց նա, համբուրելով իր բարեբարի աջը։

Վրանի մէջ զբաղված լինելով, թէ տիկինը և թէ ներքինապետը չէին նկատել, որ դրսում եղանակը բոլորովին փոխվել էր։ Երկինքը պատած էր սև ամպերով և սաստիկ քամին, որ ալեկոծում էր անտառի ծառերը, սպառնում էր սաստկալի փոթորիկ։ Անտառը որոտում էր ծառերի միմեանց զարկվելուց, լեռները թնդում էին, իսկ կայծակը երբեմն փայլատակում էր գիշերային մթութեան մէջ։ Կարծես, աշխարհի վերջը հասել էր և տիեզերքը լցված էր ահռելի արհաւիրքով։ Անձրև դեռ չը կար, միայն երբեմն խոշոր կաթիլներ, քամու սաստիկ հոսանքի հետ թափելով, գնտակի նման զարկվում էին մարդու երեսին։ Տիկինը, նկատելով եղանակի խստութիւնը, խորհուրդ տուեց ներքինապետին յետաձգել պատանու փախուստը։ Ծերունին համաձայնվեցաւ նրա հետ։

—Այս գիշեր ամենայարմար ժամանակն է, պատասխանեց պատանին մի առանձին վստահութեամբ,—ես սիրում եմ այսպիսի եղանակը։ Չեմ կարող մնալ, պիտի գնամ։

—Դու դեռ բաւական տկար ես, ասաց տիկինը կարեկցութեամբ,—փոթորիկի ժամանակ այդ լեռների վրա շատ ցուրտ է լինում, կարող ես մրսել, կարող ես կրկին հիւանդանալ։

—Կարող է ուրիշ վտանգներ ևս պատահել, աւելացրեց ծերունին,—եթէ անձրևը սաստկանալու լինի, ձորերի մէջ հեղեղներ կը բարձրանան։

Պատանին հաստատ մնալով իր որոշման վրա, պնդեց, թէ ոչինչ չէ կարող արգելել նրա ուղևորութիւնը, թէ նա ցանկանում է մի բոպէ առաջ դուրս գալ, հեռանալ այն մթնոլորտից, որի օդը նրան խեղդում է, ուր ամեն ինչ նրա սրտում ցաւ և կսկիծ է յարուցանում։

Սիրելին հասկացաւ պատանու սրտի վշտերը, հասկացաւ, թէ ինչն է դուրս քշում նրան այդ երկրից, վճռեց չը հակառակել նրա ցանկութեանը և ամեն ինչ թողնել Աստուծոյ կամքին։

—Զէնքերը, մարդիկը որտեղ են, հարցրեց նա ներքինապետից։

—Անտառում պահված են, պատասխանեց ծերունին։

—Պատրաստվեցէք պատանուն ճանապարհ դնել, Աձմէդ, ինչ որ Աստուած կամեցել է, այն կը լինի, ասաց տիկինը խորին հաւատքով,—գուցէ այդ փոթորիկը Աստուած յարուց հենց նրա համար, որ պարսիկները քաշվեն իրանց վրաններում, ճանապարհների վրա ոչ ոք չը մընայ, որ պատանու փախուստը աննկատելի լինի։

Ծերունի ներքինապետը մտաւ վրանի գաղտնարանը, որ բաժանված էր վարագուրով, այնտեղից դուրս բերեց մի զոյգ ատրճանակ և մի թուր. վերջինը նա իր ձեռքով կապեց պատանու մէջքից, և դատարկելով նորընծայ ասպետին իր նոր կոչման մէջ, ասաց.

—Ես բացի այդ թուրից ուրիշ թանգագին բան չունեմ քեզ ընծայելու համար, Դաւիթ,—դա Սիւնեաց աշխարհի մի հզօր թագաւորի թուրն է, որ ես դուրս եմ բերել խանի գանձարանից։ Այդ թուրը, որ մի ժամանակ հայ թագաւորի հզօր ձեռքում պաշտպանում էր մեր հայրենիքը, թող այսուհետև յիշեցնէ քեզ նրա ցաւալի անկումը, թող այսուհետև ոգևորէ քեզ նրա վերականգնման համար գործել։ Դու պէտք է բարձրացնես մեր հայրենիքի փառքը նրա կործանման փլչիններից և վերստին պէտք է կեանք և ազատութիւն պարգևես մեր թշուառ աշխարհին։ Ես այդ խօսքերը իմ գլխից չեմ խօսում, այլ Աստուած ինքը յայտնեց ինձ մի տեսիլքի մէջ։ Եւ ես հաւատում եմ քո ճակատագրին, դու էլ պիտի հաւատաս քո կոչմանը...

Լսելով այդ խօսքերը, պատանին կարծում էր թէ իր վրա ծիծաղում են, և ծերունին պատրաստ էր պատմել նրան իր տեսած երազի մանրամասնութիւնները, բայց տիկինը զգուշացրեց նրան, որ լռէ։

—Այդ հասակում տղայի հետ այդպիսի բաների վրա չեն խօսում, ասաց նա արաբերէն լեզուով.—երբ ժամանակը կը գայ, նա ինքը կը հասկանայ բոլորը...

—Այժմ բարի ճանապարհ եմ մաղթում քեզ, ասաց տիկինը պատանու ճակատը համբուրելով,—կրկնում եմ, որտեղ որ լինես, ամեն մի պէտքի, ամեն մի վտանգի ժամանակ կարող ես վստահութեամբ դիմել ինձ, ես պատրաստ եմ ամեն մի հանգամանքում օգնել քեզ։

Պատանին խորին շնորհակալութեամբ համբուրեց տիկնոջ աջը և մի քանի կաթիլ արտասուք գլորվեցան նրա ձեռքի վրա։ Նա մնաք բարեւ ասաց և իսկոյն դուրս եկաւ վրանից, գիշերային մթութեան մէջ ծածկելու իր դառն արտասուքը։ Ծերունի ներքինապետը հետևեց նրան։

Տիկինը մնաց վրանում միայնակ, տխուր և սաստիկ սրտաշարժ դրութեան մէջ։ Կարծես նրա հարազատ եղբայրը դէպի օտարութիւն էր գնում, կարծես, նրանից մի ամենասիրելի բան պակսում էր։ Նա լուռ յափշտակութեան մէջ ծունր դրեց վրանի յատակի վրա և նրա վշտերով լի աչքերը դարձան դէպի արդարադատ երկինքը։ Ի՞նչ բանի համար էր աղօթում նա,—այդ միայն Աստուած գիտէ։ Բայց ջերմ արտասուքը առատութեամբ թրջում էր նրա գունաթափ դէմքը, և երկար նոյն դրութեան մէջ մրմնջում էր նա, մինչև կայծակի վերջին փայլը լուսաւորեց վրանի մթին շրջակայքը, և հեռացող պատանու քայլերի ձայնը ծածկվեցաւ որոտման սաստիկ դղրդոցի տակ։

Փոթորիկը աւելի սոսկալի կերպարանք ստացաւ....

Առաջին գրքի վերջը

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԼԷՅՏ-ԳՐՆԱ-ԳԻՐՆԵՐԻ 13 գունը փնտում է մի խանութում, որ գտնվին հասցին ՄԻՍ. ԳԻՆԻ և այլ ՊԱՇԱՐԵՂԷՆՆԵՐ. Յանկացողները հրաւիրվում են ներկայացնել իրանց յայտարարութիւնները մինչև ՄԱՐՏԻ 1-ը։ Գունի ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ մասին կարելի է տեղեկութիւն ստանալ ամեն օր ՄԱՆԳԼԻՍՈՒՄ, գունի կանցելարիայի մէջ։ 4—6

Հրատարակուեցին
ԿՈՎԿԱՍ. ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԻ
Զ. Գրիգորեանցի.
Դուրս եկան նմանելի տակից
1. Գրիգորեանց Զ.—Մարդակազմա-
թեան տարրական դասեր 18 պատկեր-
ներով գալոցների համար, աշխատ. Զ.
Գրիգորեանց, գինն է . . . 50 կ.
2. Գալստեանց Հ.—Դասագիրք ըն-
թերցանութեան, գինն է. . . 40 կ.
3. Սիմէոնեանց.—Աշխարհագրու-
թեան ձեռնարկ Գ. Հ. գ. . . 60 կ.
Մամուլի տակ ընկան
1. Ֆերնոցի—„Թեկորոս Ռշտունի“։
2. Գամառ-Քաթիպայի—Անեկական սոսանավորներ և երգեր։ 4—12

ԻՆՉ Է ՊԱՏՃԱՌԸ ՈՐ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ծախսում է այժմ այնքան մեծ քանակութեամբ թէյ և այլ ապրանքներ. Որովհետև այդ մագազինը ստանում է թէյ և ուղղակի պատ-ասսորտներից, առնում է բոլոր ապրանքները ուղղակի գործարաններից և բաւականանում է փոքր շահով։ Այդպեսի կայ առ-քարքար 50,000 փունտ թէյ տասքին տեսակի, կանոս և չոխալդ-ֆրայ, մարգարտ և կոնֆէկտներ 25% աւելի էժան, քան թէ ամեն տեղ, անդրանիկներ, հրացաններ, բիփոքներ, կողակներ, մառուսցառումներ, սանուեր, դանակներ, պատառներ, թելասաններ, բաժակներ, թամբեր, զուգանքեր կանանց և տղամարդկանց, թաշկինակներ, մահկանոցներ, կոլիկներ, թուղթ, մատիտներ, տետրակներ, գրիչներ ամեն ձեւի համար և այլն, 20 մինչև 40% աւելի էժան քան թէ ուրիշ տեղ։ Արհեստանոց գրչերման։ 100—47

Մ Ի Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Հ Ի
Որ իր ՈՒՍՄԱՆ ընթացքը աւարտել է ՄԱՐԻԻՆՍԿԱՅԱ իգական ԳԻՄՆԱԶԻԱՅԻ մէջ և մի քանի ՏԱՐԻ ԴԱՍԱՏՒՈՒԹԻՒՆ է արել, կամենում է ԴԱՍԵՐ ունենալ, կամ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻՆ տուած դասերը ԿՐԿՆԵԼ ՏԱԼ։ Հասցէն թողնել „ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ։ 9—10

Թիֆլիսի ընկերութիւն հայ. գրքերի հրատարակութեան
Դուրս եկաւ ՄՈՐԻՍ ԲԼՕԽԻ ՓՈՔՐԻԿ ՁԵՌՆԱՐԿ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ, թարգմանեց գանազան փոփոխութիւններով Ս. Պալասանեան։ Գինն է 50 կ.։
Ծախվում է կենտրոնական և ուրիշ գրավաճառանոցներում։ 2—2

ԱԳՐԱՆՔՆԵՐԻ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ամբողջ Կովկասի մէջ գտնվում է միայն ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ԱՐԾՐՈՒՆԻ գալերեայում վաճառուում ՊԱՏՕՆՆԵՐԻ, հագուստների, ԱՄԱՆՆԵՐԻ, մարքարներ, ՄԱՀՈՒԴԻ, արծաթ, և այլն 500,000 ԿՈՂՊԵՔՆԵՐ, ՄԱՏՈՒՑԱՐԱՆՆԵՐ, ԳՐԻՉՆԵՐ 30% էժան քան թէ մի ուրիշ տեղ։ 2—10

Բ Ժ Շ Կ Ա Ն Ո Ց
Հիւանդները ընդունվում են առաւօտեան 9—1 ժամը։
Երկուշաբթի. Գավրոնսկի մանկաբարձական և կանանց հ., Փորոյեվիչ և Լիսիցեվ ներքին հ., Բոտինեանց կանանց և երեխաների հ., Բուսոիվ ջղային և ներքին հ., Ճաեմորոսկի մեներական և կոշտ հ., Զանուսեանց տասքին խիրուրգական և աչքի հ.։
Երեքշաբթի. Մինկևիչ խիրուրգական հ., Բէկը աչքի հ., Բոնուաոն մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Լիսիցեվ Վերմիչև ներքին հ., Պետրովսկի վեներական հ.։
Չորեքշաբթի. Կրասնօղլեանով Լիսիցեվ ներքին հ., Քերեզեանց 2-դ հ. Ճաեմորոսկի սիֆիլիտական և կոշտ հ.։
Հինգշաբթի. Գավրոնսկի մանկաբարձական և կանանց հ., Բէկը աչքի հ., Բոտինեանց կանանց և երեխաների հ., Բարաքիվ ջղային և էլէկտրաթերապիայի, Լիսիցեվ Պետրովսկի ներքին հ., Քերզարեանց 1-ն ատամնաբուժական հ.։
Ուրբաթ. Մինկևիչ խիրուրգական հ., Բոնուաոն մանկաբարձական, կանանց և երեխաների հ., Կրասնօղլեանով Լիսիցեվ Վերմիչև ներքին հ., Ճաեմորոսկի վեներական և կոշտ հ.։
Շաբաթ. Լիսիցեվ ներքին հ., Բէկը աչքի հ., Բարաքիվ ջղային և ներքին հ., Քերեզեանց 2-դ կանանց և ներքին հ., Պետրովսկի վեներական հ.։
Օրերխտ տատմների ցաւ ունեցողներին ընդունում է ամեն ժամանակ, աղքատներին բժշկանոցի տոմսակով։

Ցայտնվում է, որ փետրվարի 1-ից Թիֆլիսի մէջ բացվեցաւ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ ՄԵԼԻՔՈՄՈՎ, ՍՏՕՑԿԻ ԵՒ ԸՆԿ., որ հասատարմական ընկերութեան ձև ունի և կովկասի և Անդրկովկասի միւս քաղաքների մէջ գործակալական բաժիններ։ Ընկերութիւնը բանկային և այլ գործեր կը կատարէ և այդ պատճառով որոշում է հետեւեալ տոկոսը.
1) Անժամկետ մուրհակների հաշուի համար ա) մի տարով կամ մէկ համանձնեմ, բ) փոքր առ փոքր պարտք ազատելու համար 8% տարեկան։ 2) Մուրհակների ա) մի տարով 10%, բ) 10 ամսով 8%, գ) 7 ամսից փոքր ժամանակով ցպահանջ 6%։ Ընդունվում են մասնաւորներ և բաժնետէրների գրաւ։ Գրասենեակի մէջ որ կալածված է Արծրունու փողոցի վրա, կասսիերի տանը ամեն օր աշխատաւոր 9—2 ժամ և երեկոյեան 7—9 ժամ կեսօրից յետոյ։ 1—3

Առնում են ամեն տեսակ ՁՈՒԿԵՐԻ և ԻՂՆԵՐԻ կաշիները, գէորգեան նկնկերու մօտ, ՄԻԽԱՅԼԱՆԻ տանը կափելթու գինետների մարանում։ 14—25

ԳԼԽԱՐԿՆԵՐ ԿԱՐՈՂ ԱՌԱՔԵԼՈՎ փետրվարի 1-ից տեղափոխվեց Գոլովինսկի փողոցից ՏԻՖԼԻՍԻ տանից, Գեորգիվսկայա փողոցը, ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԵՐԵՅՆ առաջին ԱՆՑՔԻ երկրորդ հարկը պատռած կորպուսի։ Մի և նոյն ժամանակ յայտնում է յարգելի հասարակութեանը, որ պատրաստում է մեծ քանակութեամբ գլխարկներ, փոփոխում և բաշխելով, որոնք շատ էժան գներով են ծախվում։ Բացի այդ պատուէրներ են ընդունվում։ 1—1

Վերականգնիչներ ՄԱԿ-ՄԱՍՏԵՐ, մազերը ամրացող և նորոգ ԲՆԱԿԱՆ ԳՈՅՆԸ վերադարձնող։ Գինը 2 ր. շիշը, ՓՈՍՏՈՎ ուղարկվում 2 ր. 49 կոպ.։ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ խանութի մէջ։

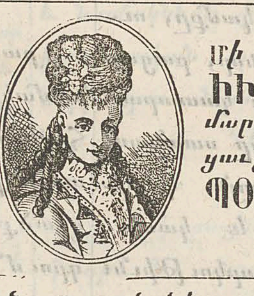

Մի և նոյն տեղը ԽԻՆԱՅԻ ԻԻՂ, մազերը ամրացնելու համար, 1 ր. ամեն մեծի գլխացավի դէմ ՏՈՒԱԼԷՏԻ ՍԱՊՈՆ և հոտաւէտ ջրեր և այլն 17—100

Չը նայելով մաքսերի աւելանալուն ապրանքները առաջվայ գներով կը ծախվին ԿՈՆԳՕ-ԹԷՅ 1 ր. 5 կ. և 1 ր. 10 կոպ., շատ լաւ ՄՈՆԻՆԳ 1 ր. 20 կ. և 1 ր. 40 կ., Հիանալի ԿԱՅԱՄՈՒ 1 ր. 60 կ. և 1 ր. 80 կ. և ԱՄԵՆԱԼԱՒ ԹԷՅ 2 ր. ամեն Թիֆլ. Անգլիական բեխոյխներ 4 ր.—40 ր. և հրացաններ 20 ր.—200ր. Անգլիական խանութի մէջ. Կործակալութիւն ԲԱՐՆՍԻ ԹԱՄԲԵՐԸ, Ջոնսի ԿՈՂՊԷՔՆԵՐԸ, Ջիլոտի ԳՐԻՉՆԵՐԸ և էժարդեան կանոնակարգ ծախսելու համար, որոնք կարելի կծախեն ժամանակ ամեն տեսակ մեծ տասցանս։
ՀՈՏԱՒԷՏ ԹԷՅԻ ՖՈՒՆՏԸ ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԹԷՅԱՄԱՆՈՎ 1 ր. 65 կ. և ամենալաւը 2 ր. 30 կ.։ Վաճառականներին օգտաւէտ է մեծ քանակութեամբ ապրանքներ առնել Անգլիական խանութի մէջ։ Ամբող հագուստ 15 ր., կոնֆեկտներ հայի գէմ 60 կ. փու ։։ 17—100

ՀԷՄՈՐՈՒԴԱԿԱՆ ԲՈՒՍԱԿԱՆ ՀԵՂԱՆԻՒԹ փորձված և առաջարկված պրոֆէսոր բժիշկ ԿՐԱՏԿՕՎՍԿՈՒՑ շատ գեղեցկ միջոց է ՍՏԱՄՈՔՍԻ ՕՂՆԱՆՈՒՆ ՑԱՒԵՐԻ դէմ, մաքրում է և շատացնում է ԱՐԻՒՆԸ, վերականգնում է ՄԱՐՄՆԻ ընդհանուր հարմօնեան, մանաւանդ առաջարկվում է Հեմորոյի և Իպախոնդրիա ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ դէմ։ Մի շիշը, գործածելու ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ 1 ր. 80 կ.։ Օտարաքաղաքցիք ուղարկում են ՓՈՍՏԻ ծախսը։ Ծախվում է Ռուսաստանի ԲՈԼՈՐ ԴԵՂԱՏԱՆՆԵՐԻ մէջ և դեղերի պահեստների մէջ։ Պահեստը Մոսկվայումն է, Ն. Մատենսէյնի մօտ, Տվերսկայա փողոց։ Կիշնեովի մէջ Կայուշանսկու և Բրայոնշտէյնի մօտ։ Վարշավայի մէջ Ա. Ֆ. Գալլէի մօտ։ 13—25 (5)

Ա Ն Գ Լ Ի Ա Կ Ա Ն Մ Ա Գ Ա Զ Ի Ն Ո Ւ Մ

Հասնեմանեցէք թէյի փունտը	1 ր. 5 կ.	Մոսկվայից բերված թէյի հետ					Ֆ.	1 ր. 30 կ.
—	—	—	1 ր. 10 կ.	—	—	—	—	Ֆ. 1 ր. 40 կ.
—	—	—	1 ր. 20 կ.	—	—	—	—	Ֆ. 1 ր. 60 կ.
—	—	—	1 ր. 40 կ.	—	—	—	—	Ֆ. 1 ր. 80 կ.
—	—	—	1 ր. 60 կ.	—	—	—	—	Ֆ. 2 ր. —
—	—	—	1 ր. 80 կ.	—	—	—	—	Ֆ. 2 ր. 50 կ.
Ամենալաւը	—	—	2 ր. —	—	—	—	—	Ֆ. 3 ր.

36—100

Մինչև այժմ չեղած ԸՆԿԸՆՉԻ ԻԻՂ ԲԺԻՇԿ ՇՄԻԴՏԻ, որ կատարելագործված է բժիշկ ՄՌԱՎՐԻԿԻ ԴԷՑՁԻՑ։ Առողջացնում է ամեն տեսակ ԽՈՒԼՈՒԹԻՒՆ, եթէ նա բնական չէ։ ԵՐԸՒԲ ԲՈՒԲԻ բռտանալուց յետոյ ուղարկվում է ՄԻ ՇԻՇ այդ իւղից, մանրամասն ԽՐԱՏՆԵՐՈՎ գործածութեան մասին։ Այդ իւղը կարելի է ստանալ Պետերբուրգի բոլոր ԴԵՂԱՏՈՒՆՆԵՐԻՑ և Ալէքսանդր ՎԼԵՆՑԵԼԻՑ, Կազանսկայա փողոց № 3։ 17—51

ԵՐԵՍԻ ՀԱՄԱՐ պէտք է գործածել անգլիական գլիցերին, նուշի, կաթի կամ ծծումբի ԻԻՂ ԼՈՆԴՈՆԻ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ։ Նոյն տեղը ծախվում են ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒԱԿԱՆ ԱԼԲՈՄՆԵՐ։ 9—10

VICHY
Складъ въ ПАРИЖѢ,
22, бульваръ Монтмартръ.

PASTILLES DIGESTIVES, приготовленныя въ Виши изъ соли, добываемой изъ особенныхъ источниковъ, весьма пріятны на вкусъ и хорошо дѣйствуютъ противъ тошноты и труднаго пищеваренія.
SELS DE VICHY POUR BAINS. Одинъ свертокъ для ванны лицамъ, не могущимъ лечиться въ Виши.
Во избѣжаніе поддѣлки, требовать на всѣхъ марку.
Компаніи
Թիֆլիսում Ցուրինովի մօտ։

VICHY
PARIS, 22, boulevard Montmartre.
GRANDE-GRILLE. Отъ лимфатическаго расположенія, дурнаго пищеваренія, засоренія печени и селезёнки, завала, каменной болѣзни и проч.
HOPITAL. Отъ труднаго пищеваренія, тяжести желудка, потери аппетита, боли въ желудкѣ.
CELESTINS. Отъ боли въ пояснице, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.
HAUTERIVE. Отъ боли въ пояснице, мочеваго пузыря, каменной болѣзни, подагры, потери аппетита.
ТРЕБОВАТЬ названіе источника на коробкѣ.
Թիֆլիսում Ցուրինովի մօտ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 5 Февраля 1881 года.
Типографія Главн. Управ. Намѣстн. Кавказск.